

Kris i trädgårds- branschen

En rapport från Svenska kyrkans
arbetsgivarorganisation

Stockholm
Juni 2015

Kris i trädgårdsbranschen

Inledning

Svenska kyrkan är en av de största arbetsgivarna i landet för trädgårdsarbetare. Dessutom är vi en stor köpare av olika typer av varor och tjänster inom trädgårdssektorn.

Kyrkan står inför stora pensionsavgångar bland kyrkogårdsarbetare de kommande åren, samtidigt som det på många håll inom kyrkan finns stora behov och ambitiösa planer när det gäller utveckling av våra kyrkogårdar och gröna rum.

Som arbetsgivare är vi därför bekymrade över bristen på utbildad personal inom sektorn. Redan idag är efterfrågan på trädgårdskunniga större än tillgången. Allt pekar på att situationen under de kommande 5-10 åren blir än värre.

Bara inom Svenska kyrkan bedöms nyrekryteringsbehovet ligga på omkring 600 trädgårds- och kyrkogårdsarbetare under de närmaste fem åren. Totalt behöver hela sektorn nyanställa minst 2 500 personer årligen de kommande åren. Detta ska ställas mot det faktum att det, högt räknat, utbildas omkring 150 personer per år, i hela landet. Det utbildas alltså 16 gånger färre än rekryteringsbehovet!

Det är en paradoxal situation att vi trots en arbetslöshet på sju procent, kombinerat med ett kraftigt ökande trädgårdsintresse i hela landet, inte lyckas få unga människor att söka sig till utbildningar inom ett område som växer i volym och popularitet och som garanterat skulle leda till jobb!

Denna rapport vill lyfta dessa frågor och bidra till en diskussion om och uppmärksamma en framtidsbransch som kan erbjuda tusentals människor viktiga och bra arbeten.

Rapportens huvudslutsatser är:

1. Trädgårdsbranschens framtida utveckling avgörs av tillgången på kunnig personal
2. Situationen just nu är bekymmersam för i stort sett alla arbetsgivare inom sektorn
3. Det skulle kunna skapas tusentals jobb på kort tid – om fler fick relevant utbildning.

Rapporten presenteras vid ett seminarium i Visby under Almedalsveckan 2015.

Stockholm
Maj 2015

Helen Källholm
VD
Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation

1. Branschen och jobben

Stort trädgårdsintresse

Trädgårdssektorn är expansiv och växer. Dels till följd av det växande trädgårdsintresset, dels för att medborgarna alltmer efterfrågar många av de gröna funktioner som krävs för att vi ska klara klimatförändringarna och få en hållbar utveckling ekologiskt och socialt.

Det ökande intresset syns inom en rad områden. Besöksträdgårdarna i landet blir fler och har ökande besökssiffror, utgivningen av trädgårdsböcker och tidningar blomstrar, studieförbundens trädgårdskurser är fulltecknade, och trädgårdsresor såväl inom landet som till utlandet blir allt fler och allt mer populära.

Allt fler ser också potentialen i trädgårdsbranschen. År 2010 bildades nätverket Swedish Society of Public Parks and Gardens av 24 större besöksparkar och städer med lång tradition av att tillvarata sitt gröna kulturarv. Bland medlemmarna finns Sofiero Slott, Uppsala Botaniska trädgård, Göteborgs trädgårdsförening, Wij trädgårdar och kommuner som till exempel Helsingborg, Enköping, Linköping och Lund. Syftet med nätverket är att göra Sverige till en viktig destination för trädgårdsturism och att fördubbla besökarna fram till 2020.

Ett ambitiöst mål – som bara kan uppnås om det finns utbildad och erfaren personal med rätt kompetens att tillgå.

Mot denna bakgrund ter det sig ganska paradoxalt att när det kommer till intresset för utbildningar inom detta populära område går utvecklingen i motsatt riktning – Allt färre söker sig en yrkesbana inom denna växande bransch. Utbildningsplatser gapar tomma och skolor läggs ned - den senaste i raden var trädgårdslinjen vid Säbyholms naturbruksgymnasium som avvecklades under 2014 på grund av för litet elevunderlag.

En delförklaring till denna situation kan vara att intresset för trädgård är lägst bland ungdomar. En Sifo-undersökning (2011) visade att trädgårdsskötsel, efter promenader, är den vanligaste fritidssysselsättningen utomhus för svenska folket. Nästan 40 procent, lite drygt 3 miljoner invånare, är ganska eller mycket intresserade av trädgårdsarbete! Intresset stiger med åldern. Men bland de yngsta (15–24 år) är intresset klart lägst med knappt 15 procent.

Sektorn

Man kan säga att trädgårdssektorn omfattar två delar. Den ena delen omfattar plantskolorna och produktionen av grönsaker, frukt, bär och prydnadsväxter (ej potatis och ärtor) i växthus eller på friland. Omsättningen ligger på omkring 7 miljarder kronor och sysselsättningen motsvarar 8 000 helårsdagsverken (men många fler personer då det är vanligt med säsongs- och deltidsanställningar).

Den andra delen av trädgårdssektorn är all den verksamhet som rör utemiljöer i form av parkarbete, skötsel av grönytor, kyrkogårdar, bostadsområden, besöksträdgårdar och andra gröna rum. Det är den del av sektorn som denna rapport främst handlar om.

Denna del av trädgårdssektorn omsätter i dag omkring 26 miljarder kronor och sysselsätter 36 000 personer i helårsarbete i över 40 000 företag. I kommunerna jobbar motsvarande omkring 5 000 personer heltid, i Svenska kyrkan ungefär lika många. Andra betydande

arbetsgivare som konkurrerar om kunnig och erfaren personal är stora plantskolor, växthusodlare, bostadsföretag, golfklubbar, fastighetsägare, större park- och turistanläggningar liksom en växande grupp mindre trädgårdsfirmor som jobbar med skötsel och anläggning.

Många jobb är säsongsbundna till sommarhalvåret. Enbart företaget Plantagen behöver anställa uppemot 400 personer varje sommar.

Till detta kan läggas alla de i Sverige odlade samt importerade utplanteringsväxter, snittblommor, plantskoleväxter och liknande vars värde uppgick till över 3,5 miljarder kronor år 2010.

Trädgårdssektorn producerar vackra miljöer och erbjuder människor upplevelser och rekreation. Ambitionen att skapa ”Green cities” växer runt om i världen. Intresset för lokalproducerat liksom för vackra offentliga rum blir allt större. Dessutom handlar det om att skapa funktionella miljöer. Viktiga funktioner i städer och tätorter som dagvattenhantering, luftkvalitet och bullerdämpning har alla delvis gröna lösningar. Här spelar till exempel gröna tak och väggar en allt större roll liksom den ökande stadsodlingen. En ny benämning på dessa typer av insatser är ekosystemtjänster.

Utomhusaktiviteter blir allt viktigare för städernas invånare, utomhuspedagogik blir vanligare i skola och förskola.

Dessutom omfattar ett av regeringens miljö kvalitetsmål denna gröna sektor, nämligen målet God bebyggd miljö.

Branschen står under de närmaste tio åren inför stora utmaningar. Möjligheterna att växa och utvidgas inom en rad områden är uppenbara. Nya jobb kan skapas inom traditionellt trädgårdsarbete samtidigt som det kommer att finnas stort utrymme för kreativa entreprenörer att skapa nytt och mera! Men för att det ska lyckas måste branschen dels klara av en stor generationsväxling samtidigt som den måste få fram tillräckligt med kunniga människor. Efterfrågan på utbildad arbetskraft är redan idag större än tillgången. Behovet av utbildad personal är skriande. Och det kommer sannolikt att bli än värre – innan det kan bli bättre.

För den som har rätt kunskap, utbildning och erfarenhet finns det många bra jobb att söka runt om i landet.

2. Utbildningarna

Utbildningar till arbeten i den gröna sektorn bedrivs i huvudsak vid landets naturbruksgymnasier, vid Yrkeshögskolan samt på högre nivå vid SLU.

Utöver detta finns ett fåtal privata utbildningar, ofta kopplade till besöksträdgårdar som vid Rosendal på Djurgården i Stockholm, samt en del mindre utbildningar vid några av landets universitet och högskolor. Dessutom upphandlar Arbetsförmedlingen en del yrkesutbildningar med trädgårdsinriktning.

Totalt kommer omkring 100 - 150 nyutbildade årligen gå ut på arbetsmarknaden de kommande åren. Det kan snabbt konstateras att det behöver utbildas betydligt fler för att tillgodose sektorns behov av personal.

- **Naturbruksgymnasierna**

Naturbruksprogrammet heter det yrkesprogram inom gymnasieskolan som utbildar till jobb inom trädgårdssektorn. Programmet har fyra olika inriktningar, varav en heter ”trädgård”. Utbildningen kan leda till fortsatta studier på yrkeshögskola och högskola.

Naturbruksprogrammet är ett yrkesprogram, vilket betyder att alla elever som går ut detta är anställningsbara, och är behöriga till arbete direkt efter utbildningen.

Efter avslutade studier kan man få jobb inom trädgårdsanläggning, skötsel av utemiljöer och andra trädgårdstjänster eller odling av frukt, bär och prydnadsväxter.

De senaste åren har 15 naturbruksgymnasier erbjudit utbildning med inriktning trädgård. Men det är bara sju som har elever som går utbildningen (totalt på samtliga tre årskurser) vårterminen 2015. Dessa är Munkagård med 8 elever, Himmelstalund med 33 elever, Tenhult med 4 elever, Hvilan med 45 elever, Vackstanäs med 20 elever, Öknaskolan med 12 elever samt Dingle 8 elever.

Sammanlagt studerar således 130 elever trädgård vid landets naturbruksgymnasier, vilket i snitt betyder att de kommande tre åren kommer omkring 40 elever att ta examen.

Under 2004 sökte totalt 4 338 elever till programmets samtliga inriktningar, tio år senare var de sökande endast 2 656, dvs en minskning med 39 procent. Inom trädgårdsinriktningen studerade år 2004 166 elever i årskurs två. Tio år senare, år 2014, var mindre än en tredjedel, 48 elever, kvar. I hela Sverige. Antagningsstatistiken för hösten 2015 är inte uppmuntrande. Endast 35 elever has sökt inriktningen trädgård. 35 elever i hela landet.

Ny utredning på gång

Just nu pågår ett arbete inom Yrkesprogramsutredningen för att ”stärka den gymnasiala yrkesutbildningens kvalitet och attraktionskraft och underlätta ungdomars övergång från skola till arbetsliv”.

Idag finns tolv gymnasiala yrkesprogram, varav naturbruksgymnasierna är ett. Intresset för dessa program har minskat. Andelen nya elever i gymnasieskolan som gick på en gymnasial yrkesutbildning sjönk från 35 procent 2007 till 27 procent 2013. Detta är en utveckling som måste brytas om ungdomsarbetslösheten ska kunna minskas.

Utredningen ska bland annat se över dimensionering, utbud och innehåll i den gymnasiala yrkesutbildningen, den kommer att titta på lärlingssystem, samverkan mellan utbildningarna och näringslivet samt söka förbättra matchningen mellan ungdomars val av utbildning och efterfrågan på arbetsmarknaden. Utredningen ska vara klar i september 2015. Det finns skäl för utredningen att ta en särskild titt på trädgårdsbranschens behov av utbildad arbetskraft.

- **Yrkeshögskolan**

Yrkeshögskolan ger kvalificerade eftergymnasiala utbildningar. När det gäller trädgårdsinriktning erbjuds bland annat utbildningar inom trädgårdsanläggning, trädgårdsbruk och trädgårdsodling samt utbildningar till trädgårdsmästare och arborister.

Inom ramen för Yrkeshögskolan finns det i år (2015) 23 olika utbildningar med inriktning mot trädgård, med totalt 570 platser. Men endast vid nio av dessa utbildningar bedrivs idag utbildning. Vid de övriga 14 utbildningarna fick man inte tillräckligt med elever för att starta utbildningen.

Sammanlagt har 202 elever registrerats vid dessa nio utbildningar, men i april 2015 var endast 189 elever aktiva studeranden. Utbildningarna bedrivs i Enköping, Umeå, Karlskrona, Dingle (norr om Uddevalla), Åkarp, Norrköping och Södertälje.

På pappret ser det ut som om över 500 studenter väntas ta examen de närmaste åren inom trädgårdsinriktningen vid Yrkeshögskolan. Verkligheten är en helt annan. Av det totala antalet platser på 570 kommer max en tredjedel att nyttjas, resterande plaster kommer att gapa tomma.

Myndigheten för Yrkeshögskolan med flera har pekat ut ett allvarligt problem som rör möjligheten att byta yrke till trädgårdssektorn. Idag är det inte möjligt för en person som gått en gymnasielinje att i efterhand studera på en yrkesinriktad gymnasielinje, till exempel naturbruksprogrammet. Till det ska läggas att alla Yrkeshögskolans utbildningar kräver att de sökande har en gymnasieexamen (eller motsvarande). För trädgårdsutbildningarna inom Yh krävs normalt att de sökande har en examen från naturbruksprogrammet med inriktning trädgård.

Med andra ord har Sverige byggt ett utbildningssystem som i praktiken stänger ute ungdomar från ett jobb inom trädgårdssektorn om de inte redan i 14-15-årsåldern vet att de vill till denna bransch. De tillåts inte gå om gymnasiet på en naturbrukslinje med trädgårdsinriktning. De kan inte heller gå en trädgårdsutbildning inom Yrkeshögskolan. Detta är något som måste förändras!

- **Nya kortare utbildningar som upphandlas av Arbetsförmedlingen**

Arbetsförmedlingen har nyligen startat en arbetsmarknadsutbildning med inriktning mot trädgårdsbranschen. Man har upphandlat utbildningar runt om i landet. I upphandlingen betonas att man kan ha särskilt fokus på nyanlända, då man vet att många i den gruppen har ”grön erfarenhet” från arbete inom lantbruk och trädgård.

I april 2015 pågick totalt 11 kurser, såväl kortare testkurser och längre yrkesutbildningar spridda över landet i Karlshamn, Varberg, Halmstad, Solna, Kalmar, Arlöf, Tvååker och i Stockholm med mellan 8 och 17 deltagare per kurs. Det innebär att Arbetsförmedlingens pågående satsningar inom trädgårdssektorn omfattar totalt omkring 100-150 deltagare varav ett antal endast går kortare testkurser.

Slutsatserna blir att inom överskådlig tid kommer inte utbildningarna vid naturbruksgymnasierna, vid Yrkeshögskolan och vid arbetsförmedlingarna att räcka till för att klara branschens behov. Fler måste utbildas, och arbetskraftsinvandringen måste, främst under sommaren, med all sannolikhet öka för att klara personalförsörjningen.

- **Universitet & högskola**

I Sverige finns högskoleutbildningar, och forskning inom landskapsarkitektur och trädgårdsvetenskap (hortikultur) i huvudsak vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Det finns även en del utbildningar och kortare kurser med inriktningar som trädgårdskonstens

historia, trädgårdsterapi och trädgårdsdesign vid Högskolan i Gävle, Göteborgs universitet, Luleå tekniska universitet, Stockholms universitet, Högskolan i Jönköping, Lunds universitet samt vid Högskolan på Gotland. Ett

Antalet forskarstuderande vid SLU har de senaste åren varierat mellan 12-14 inom trädgårdsvetenskap. Totalt satsar SLU omkring 20 miljoner kronor årligen på forskning inom trädgårdsvetenskaperna, den ”hortikulturella” forskningen.

3. Kompetens- och rekryteringsbehoven i framtiden

Trädgårdsbranschen står inför en rejäl generationsväxling. Efterfrågan på utbildad arbetskraft är redan idag större än tillgången. Inom kort blir det värre.

Branschen bedömer att den behöver nyrekrytera minst 2 500 personer årligen de kommande åren. Enbart för Svenska kyrkan, som står inför stora pensionsavgångar, handlar det om 600 nya medarbetare inom den gröna sektorn de kommande åren.

I sammanhanget är det viktigt att påpeka att många av jobben i branschen är kunskapsintensiva. De handlar inte bara om att klippa gräs och kratta löv. Stor kunskap krävs när det gäller växter. Och stora värden står på spel. Varje år investeras miljarder i växtmaterial och anläggningar som måste omhändertas på ett riktigt sätt. För Svenska kyrkans del finansieras kyrkogårdsverksamheten (drift, underhåll och personal) med begravningsavgiften, som för 2014 uppgick till 4,3 miljarder kronor. Det mesta av dessa miljarder kronor går till arbetet med skötsel och utveckling av kyrkans grönytor på kyrkogårdar och i minneslundar.

Utbildningsområdet är brett och omfattar kunskaper inom mark- och jordlära, gräsanläggning, beskärning, trädvård, kompostering och gödning, växtkännedom och växthantering, förökning och produktion av småplantor, växtskydd och kunskap om hur man använder och hanterar bekämpningsmedel.

Till detta ska läggas en stor efterfrågan på anläggningsarbeten med kunskap om murar och trappor, dränering, schakt och fyllning liksom om maskin- och materialkunskap.

I många miljöer ska vattensamlingar, dammar och bäckar anläggas och skötas.

Andra kunskapsområden handlar om ritningsläsning och hantering av digitala kartor liksom kunskap om arkitektur, design, kultur- och trädgårdshistoria, byggnadsvård, miljöfrågor och kunskap om hur vård- och skötselplaner upprättas. Listan över de kompetenser som efterfrågas är således lika lång som behoven är stora.

De bedömningar som branschen själv gör pekar främst på brister när det gäller anläggningar och skötsel av parker, trädgårdar, bostadsområden och dylika områden där det krävs kunskaper om såväl hårda som mjuka ytor. Branschorganisationen Trädgårdsanläggarna uppger att det råder en ”enorm brist på utbildad personal” för såväl stora som små aktörer i branschen. Det märks bland annat på att allt fler arbeten som utförs idag får anmärkningar vid besiktningar.

En annan sak som utmanar branschen – och gör den viktig och spännande - är de förväntade klimatförändringarna som får stor påverkan för de gröna näringarna. Den Gröna sektorn kan

komma att utgöra en viktig del i att möta de nya klimatproblemen och bli en av lösningarna. För att kunna bidra till detta behöver branschen attrahera fler människor med stor kompetensspridning. Också i det större klimatperspektivet talar vi alltså om en framtidsbransch.

Yrkeshögskolan gjorde 2013 en enkätundersökning om trender i branschen och de trender som pekades ut som positiva av de tillfrågade var till exempel urbaniseringen (som anses leda till fler gröna jobb, inte färre!), trädgården som ett allt viktigare "vardagsrum", det ökade intresset för bra ekologisk mat, behovet av bioenergi och en allt större efterfrågan på "äkta" upplevelser.

Under april 2015 intervjuade vi 14 kyrkogårdschefer vid några stora kyrkogårdsförvaltningar runt om i landet. Av dessa uppgav 11 att de hade mer eller mindre stora problem med rekryteringen av medarbetare. Man efterlyste medarbetare med grundläggande "grön baskompetens", med i vart fall utbildning på gymnasienivå. Explicit pekade kyrkogårdscheferna på behov av kunniga medarbetare när det gäller skötsel av grönytor, växtkunskaper och maskinkänedom.

Personalbristen innebär i praktiken att jobb som behöver göras inte blir gjorda, samtidigt som en del jobb som trots allt görs blir felaktigt utförda. Ibland till höga kostnader i form av växter som dör eller anläggningar som måste göras om. Utbildade anställda kan bli dyrt för den församling eller kommun som ser träd, buskar och plantor dö på grund av bristande kompetens hos personalen. Vid anläggningsarbeten som utförs felaktigt blir de ekonomiska konsekvenserna ofta stora för såväl beställare som utförare.

4. Vad kan göras?

Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation menar att det behövs en rad snabba åtgärder för att komma till rätta med personal- och kompetensförsörjningen inom trädgårdsbranschen. Några av de förslag som vi driver, i vissa fall tillsammans med andra aktörer som tex Naturbrukets Yrkesnämnd (NYN), är följande:

1. Vi vet att ungdomar är mindre intresserade än äldre av trädgårdsarbete. Därför är det inte rimligt att utestänga 99 procent, i princip alla (!) som gått gymnasiet, från att senare kunna tillägna sig en yrkesinriktad gymnasieutbildning. Den dörren måste öppnas! Det måste bli möjligt och att utbilda sig inom trädgård även för dem som har en annan gymnasieexamen sedan tidigare, antingen på gymnasienivå (naturbruksgymnasium med trädgårdsinriktning) eller genom utbildning vid Yrkeshögskolan.
2. Behåll naturbruksgymnasiernas inriktning Trädgård som en egen, sökbar inriktning under Naturbruk.
3. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation kommer framöver att driva frågan om en behörighetsgivande basutbildning inom trädgårdsbranschen för dem som vill göra ett yrkesbyte efter att ha avslutat en annan gymnasieutbildning. Lång arbetserfarenhet inom branschen måste också kunna räknas den sökande tillgodo, antingen vid ansökan till trädgårdsutbildning på gymnasienivå eller vid ansökan till Yrkeshögskolan.

4. Mer matchning. Satsa mer på information och matchning mellan sektorn och de arbetssökande och med gymnasieskolorna. I Regeringens vårbudget för 2015 framgår att anslagen till Arbetsförmedlingen när det gäller insatser för ”*bättre möjligheter för utvecklingsarbete och matchning*” ska ökas med 850 miljoner kronor fram till 2018. En del av dessa pengar bör gå till insatser inom trädgårdsbranschen.
5. Yrkeshögskolan bör kunna erbjuda trädgårdsutbildningar med vissa gymnasiala inslag för personer som redan gått ut gymnasiet. Det skulle underlätta för många som vill byta yrke.
6. Utbilda fler ungdomar på naturbruksgymnasiernas inriktning Trädgård! Det behövs mer information till föräldrar och unga om de gröna jobben. Det måste tydliggöras att det går att komplettera en naturbruksutbildning för den som vill läsa vidare på universitet och högskola. Platserna på naturbruksgymnasierna måste fyllas.
7. Stärk studie- och yrkesvägledningen på området. Marknadsföringen av de gröna jobben behöver ses över – hur berättar vi om dem på ett korrekt och intresseväckande sätt för de 14-15-åringar som står i begrepp att söka gymnasiet?
8. Ge Jordbruksverket huvudansvaret för hela den gröna sektorn inklusive trädgårdsbranschen. Idag finns ingen myndighet som tar totalansvar för sektorn.
9. Utöka satsningarna inom arbetsmarknadsutbildningarna via Arbetsförmedlingen. Särskilda insatser bör kunna göras för att få nyanlända att utbilda sig inom sektorn.
10. Slutligen vår egen roll: Vi som arbetsgivare har ett ansvar att synliggöra branschens behov av personal. Tillsammans med andra arbetsgivare och intressenter på trädgårdsområdet, inklusive gymnasieskola, yrkeshögskola, studievägledare med flera måste vi arbeta för att öka utbildningarnas popularitet, erbjuda praktikplatser, anställa sommarjobbare m m. Vi måste alla bli bättre på att beskriva trädgårdssektorn som den framtidsbransch den är!